

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Розділ 1 «Проблеми узгодження етапізації гласної і негласної роботи з особистісними і речовими джерелами доказів» присвячений висвітленню хронології становлення та обґрунтуванню найбільш виваженого варіанту даної етапізації, її відображення у дефініції криміналістики, ордістики і доказування, визначенню значимості та удосконаленню концепції безперервного ланцюжка процесуального документування роботи із особистісними і речовими джерелами.

Узагальнення у *підрозділі 1.1 «Становлення загальної етапізації гласної і негласної роботи із особистісними і речовими джерелами»* близько 60 існуючих точок зору дозволило дійти висновку, що у 1966 р. Р.С. Белкін перший цілеспрямовано дослідив дану проблему, вказавши такі етапи роботи з доказами, як їх збирання, дослідження та оцінку із поділом збирання на знаходження, фіксацію, вилучення і зберігання, що разом із Ю.І. Краснобаєвим було доповнено «використанням доказів» і у такому чи розвинутому стані сприйняли О.Р. Белкін, П.Д. Біленчук, Є.І. Макаренко, О.Р. Росінська, М.В. Салтевський, М.О. Селіванов, В.Ю. Шепітько, але принципово не змінилося з появою дисертацій та інших досліджень О.М. Ларіна, Д.І. Сулейманова, С.В. Томіна, С.А. Шейфер та ін., оскільки етапізація залишалася у контексті роботи з доказами, а не з їх джерелами, спостерігалася її сутнісна, кількісна і термінологічна варіантність і нерідко суперечливий виклад. Важливим є уточнення В.Я. Колдіна і М.С. Полевого щодо роботи власне з джерелами інформації, їх розшуком, виявленням та індивідуалізацією, якщо перші дві процедури розуміти в якості пошуку і розшуку як елементів збирання речових і встановлення особистісних джерел, а індивідуалізацію – констатації автентичності цих джерел при їх пошуку.

Згодом з'явилася низка публікацій О.А. Кириченка, а потім й В.Д. Басая, Ю.О. Ланцедової та Ю.Д. Ткача, в яких проблема загальної етапізації гласної і негласної роботи із особистісними і речовими джерелами була піддана цілеспрямованому розвитку, коли мала місце конкретизація даної процедури щодо кожного з цих джерел (вивчення певних закономірностей, встановлення особистісних і збирання речових джерел, отримання інформації, її оцінка і використання), чітке розмежування етапів роботи із речовими джерелами та елементів їх збирання (пошук, виявлення, фіксація, у т.ч. документування, вилучення, пакування, зберігання, транспортування), визначення особливостей етапізації роботи з одорологічними об'єктами (вивчення певних закономірностей, збирання, отримання інформації, її оцінка і використання, документування), елементів їх збирання (знаходження, консервація, зберігання, транспортування, отримання зразків) та ін. Подальше удосконалення вказаних здобутків дає можливість запропонувати наступний варіант загальної етапізації гласної і негласної роботи із *особистісними і речовими джерелами*: 1. Вивчення особливостей сприйняття, осмислення і передачі відомостей різними категоріями особистісних джерел або виникнення речових джерел різноманітної природи (виду). 2. Версіювання [висунення (побудова), аналіз, динамічний розвиток і перевірка версій], планування та організація роботи з цими джерелами. 3. Встановлення [пошук, виявлення (констатація автентичності, індивідуалізація), розшук, зустріч] особистісного джерела чи збирання [пошук, виявлення (констатація автентичності, індивідуалізація), розшук, одержання, закріплення, вилучення, упаковка, зберігання, транспортування] речових джерел, витребування довідок та отримання зразків речових джерел для порівняльного дослідження. 4. Отримання від особистісного чи за допомогою речового джерела відомостей про факт у цілому (зовнішній чи внутрішній прояв події, у т.ч. явища, діяння, матеріального об'єкта) або його окрему сторону шляхом проведення окремих процесуальних (слідчих, судових, експертних) і гласних позапроцесуальних дій, негласних заходів чи їх комбінацій або операцій. 5. Оцінка даних відомостей (визначення через аналітико-розумову діяльність чи проведення при необхідності певних практичних дій значимості, законності, допустимості і доброякісності цих відомостей, їх узгодженості і достатності в сукупності з іншими відомостями для вирішення певного завдання по правильному вирішенню справи (боротьбі з конкретним злочиним). 6. Використання вказаних відомостей (вибір доказових фактів, групування доказів та інших видів антикримінальної інформації та оперування ними при обґрунтуванні чи спростуванні виділених доказових фактів і прийнятті проміжного та остаточного рішення з метою правильного вирішення справи (якісного, ефективного і раціонального ведення боротьби зі злочиним). 7. Документування версіювання, планування, організації та обставин встановлення особистісних чи збирання речових джерел, отримання від них антикримінальної інформації, її оцінки і використання (128, с. 178-179). Особливості ж *загальної етапізації гласної і негласної роботи із одорологічними об'єктами* проявляються у наступному: 1. Вивчення закономірностей виникнення, функціонування і зникнення слідів запаху людини чи інших речових джерел. 3. Збирання (пошук, у тому числі констатація автентичності та індивідуалізація, розшук, виявлення, одержання, консервація, зберігання, транспортування) ймовірних запахосіїв, отримання зразків запаху. 4. Отримання одорологічної інформації у процесі позалабораторного і лабораторного дослідження слідів і зразків запаху людини та інших речових джерел за допомогою нюху спеціально підготовленого собаки-детектора чи іншого біоаналізатора. 7. Документування роботи зі слідами і зразками запаху людини та інших речових джерел. Виклад же всіх інших етапів зберігається аналогічно.

Узагальнення у *підрозділі 1.2 «Відображення етапізації при визначенні поняття криміналістики, ордістики і процесу доказування»* понад 300 дефініцій криміналістики та ордістики дало можливість дійти висновку про те, що відображення етапів роботи з джерелами мало місце, але відрізнялося широкою сутнісною, кількісною і термінологічною варіантністю, віддзеркалювало недоліки загальної етапізації і з урахуванням здобутків даного дослідження може бути представлено у розгорнутому визначенні поняття вказаних наук у такий спосіб: «... на основі пізнання закономірностей роботи із особистісними і речовими джерелами антикримінальної (за другою концепцією – антиделіктної) інформації, розробляє ...». Аналогічно можна дослідити й існуючі дефініції доказування, чого робити не варто, оскільки розвиток даної проблеми напряму відображає стан розглянутої етапізації, враховуючі здобутки якої під антикримінальним доказуванням доцільно розуміти єдність аналітико-розумової і практичної законної діяльності головних суб'єктів по версіюванню, плануванню та організації, встановленню особистісних і збиранню речових джерел, отриманню від них антикримінальної інформації, її оцінці і використанню [вибору доказових фактів, групуванню доказів та оперуванню ними (обґрунтуванню чи спростуванню виділених доказових фактів, прийняттю проміжного чи остаточного процесуального рішення)] доказів, орієнтуючої та ордістичної інформації для правильного вирішення справи, а також документуванню вказаних дій.

Підрозділ 1.3 «Концепція безперервного ланцюжка процесуального та ордістичного документування боротьби зі злочинами» присвячений проблемі належної процесуалізації та іншої об'єктивізації отриманих до порушення справи відомостей, чим переймалися Д.І. Бедняков, О.В. Белоусов, І.Є. Биховський, В.І. Галаган, В.В. Гевко, О.В. Горбачов, Ю.О. Гришин, О.М. Гушчін, Є.О. Доля, В.К. Знікін, Н.В. Ізотова, М.П. Кузнецов, Л.М. Лобойко, М.І. Ніколайчик, С.С. Овчинський, Д.О. Савицький, М.В. Салтевський, П.П. Сердюков та ін., що набуває значимості для етапізації процедури доказування, оскільки недосконале чинне процесуальне та ордістичне законодавство обумовлює появу різного роду порушень, коли без проведення експертизи чи інших процесуальних дій не можна отримати відомості, достатні для порушення справи, а наявність протягом слідства випадків позапроцесуальної роботи з джерелами значно знижує довіру до отриманих відомостей, ускладнює їх використання в якості доказу.

На усунення цих перепон направлена побудована на давній ідеї допуску до порушення справи певних процесуальних дій запропонована О.А. Кириченко і розвита Ю.О. Ланцедовою концепція безперервного ланцюжка процесуального документування роботи з джерелами доказів, подальше удосконалення якої полягає, по-перше, у допуску з певною метою до порушення справи огляду і особистісного дослідження місця події, а з санкції прокурора й будь-якої іншої процесуальної дії. У даній меті і повинна полягати відмінність антикримінального судочинства до і після порушення справи, коли в обох випадках перелік процесуальних дій єдиний, що власне і буде забезпечувати безперервний ланцюжок процесуального документування роботи з особистісними і речовими джерелами з моменту їх виявлення і до розв'язання справи по суті, але різною є мета їх проведення – отримання відомостей відповідно: а) про присутність в події ознак злочину чи відсутність обставин, що обумовлюють необхідність відмови у порушенні кримінальної справи; б) про всі інші обставини, що можуть мати значення для правильного вирішення справи. По-друге, всі трасосубстанції (за винятком нерухомих, громіздких і тих, що швидко псуються, з яких виготовляють похідні речові джерела або які переносять у спеціальні приміщення як своєрідну упаковку) з моменту виявлення мають бути у належній упаковці, а поза нею – тільки при проведенні процесуальної дії із документуванням стану наявної упаковки, всіх дій щодо самих трасосубстанцій і процедури виконання нової упаковки. Документи ж зберігаються при справі і при необхідності у спеціальних приміщеннях. По-третє, на відміну від передбаченого ч. 2 ст. 65 КПК України, п. 2 ст. 147 і п. 4 ст. 148 Проекту нового КПК України від 12.10.05 р. і підтриманого Ю.П. Аленінім, Е.О. Дидоренком, А.Я. Дубинським, Є.Г. Коваленком, О.П. Кучинською, В.Т. Маляренком, Г.М. Мінковським, М.М. Михеєнком, В.М. Тертишником та ін. порядку використання у доказуванні результатів негласних заходів, що фактично презентує другий після експертного дослідження випадок порушення принципу безпосередності із значно меншим обсягом процесуальних гарантій, пропонується поетапна кодифікація чинного внутрішньо і міжвідомче розрізненого законодавства про ведення негласної діяльності із прийняття спочатку узгодженого із зацікавленими відомствами єдиного наказу з проведення даної діяльності, потім відповідного закону, Ордо-регламентного кодексу України та аналогічного міжнародного кодексу, які будуть виключенням із принципу доступності законів, мати структуру аналогічну іншим процедурним кодексам у вигляді Загальної та Особливої частини із поділом останньої на стільки розділів, скільки є допусків таємності, із викладом в кожному з розділів вичерпного переліку негласних заходів відповідного рівня таємності, підстав, суб'єктів і точного порядку їх проведення.

Розділ 2 «Сучасний стан і розвиток етапізації процедури антикримінального доказування» присвячений дослідженню *близько 100 варіантів* сутнісного, кількісного і термінологічного вирішення даної проблеми і розробці на цій основі удосконаленої, практично значущої та узгодженої із ордістичною діяльністю етапізації процедури доказування.

Розглянувши у *підрозділі 2.1 «Узагальнююче найменування складових частин процедури доказування та ордістичної діяльності»* відповідну дискусію, було підкреслено, що кращим є термін «етапи» [М.С. Алексєєв, О.А. Кириченко, Д.С. Сусло], який закріпився й у загальній етапізації роботи із особистісними і речовими джерелами. Проте невдалими є поширений термін «елементи» [В.Д. Арсєньєв, Ю.М. Грошевий, І.М. Гуткін, П.А. Лупінська, М.М. Михеєнко, В.В. Назаров, В.Т. Нор, Ю.К. Орлов,

О.Р. Ратінов, Ф.М. Фаткуллін], що більше підходить для позначання складових частин вже власне етапів (версіювання, збирання речових і встановлення особистісних джерел, оцінки і використання доказів), а також інші терміни: «ланцюжки» [С.В. Слинко, В.М. Тertiшник], застосування якого доречніше у контексті концепції «безперервного ланцюжка процесуального документування»; «стадії» [О.Р. Белкін, М.С. Строгович], яким традиційно позначаються складові частини судочинства (порушення справи, досудове слідство, попередній розгляд справи суддею, судовий розгляд справи тощо) [Ю.П. Аленін, Є.Г. Коваленко, П.А. Лупінська, М.М. Михеєнко] і процедури боротьби зі злочинами (виявлення, припинення, розкриття і досудове розслідування злочинів, судовий розгляд справи та ін.) [О.А. Кириченко, Ю.Д. Ткач]; «ступені» [Л.М. Карнеєва] чи «види діяльності» [О.М. Ларін], оскільки у першому випадку вбачається впровадження ступеневої значимості етапів процесу доказування на підставі їх певної послідовності, а у другому – відокремлення етапів один від одного, тоді як фактично всі етапи у загальній етапізації і в етапізації процесу доказування взаємопов'язані і направлені на правильне вирішення справи. Не є виваженою й позиція Е.С. Зеліксона, Ц.М. Каза, І.І. Котюка, В.М. Тertiшника, Л.Т. Ульянової, В.Я. Чеканов, М.А. Чельцова та ін. уникнення вирішення даної проблеми, що сприяє термінологічній різноманітності, плутанині, одночасному застосуванню різних термінів: «елементи», ступені» і «стадії» (М.Й. Штефан) та ін.

У *підрозділі 2.2 «З'ясування кількісної і термінологічної чисельності варіантів етапізації процесу доказування»* була досліджена варіантність етапізації процедури доказування, коли виділялося два [С.В. Курильов], три [В.Д. Арсен'єв, Р.С. Белкін, А.С. Кобліков, П.А. Лупінська, В.В. Назаров, Р.Ю. Савонюк, А.І. Трусов, Л.Т. Ульянова], чотири [М.С. Алексєєв, Ю.П. Аленін, О.Р. Белкін, Б.Т. Безлепкін, Ю.М. Грошевий, І.М. Гуткін, Е.С. Зеліксон, Ц.М. Каз, В.Т. Нор, О.Р. Ратінов, В.Я. Чеканов, В.Ю. Шепітько], п'ять і більше етапів [Л.М. Карнеєва, О.А. Кириченко, І.І. Котюк, О.М. Ларін, М.М. Михеєнко, М.С. Строгович, Ф.М. Фаткуллін, М.А. Чельцов, М.Й. Штефан]. Є й необґрунтовані випадки визначення поняття процесу доказування без відображення її етапів [В.В. Молдаван, М. Погорецький та ін.], що є суттєвою ознакою даної процедури, а також пропозиція В.Т. Нора використовувати у даному контексті як загальну і часткову категорії фактично семантично тотожні поняття «доведення» і «доказування», у чому немає теоретичного і практичного сенсу.

Детальний аналіз викладеного дає можливість побачити, що ці варіанти майже не повторюються й термінологічно, тим більше, якщо взяти до уваги достатньо різне розуміння авторами певних термінів і надто різноманітну як кількісно, так й термінологічно деталізацію складових частин окремих етапів процесу доказування. Переважна більшість варіантів не містить й розмежування роботи із доказами та з їх джерелами, а всі існуючі варіанти етапізації процесу доказування не розрізняють особливостей даної процедури щодо особистісних і речових джерел доказів. Вказаний стан проблеми доповнюється ще й випадками суперечливого її розуміння, коли в межах одного видання, нерідко навчального, пропонуються різні за кількісним і термінологічним складом варіанти [С.А. Альперт, П.Д. Біленчук, І.С. Галаган, І.І. Котюк, О.Б. Муравін], що викликає стурбованість і робить привабливими намагання вчених [Р.С. Белкін, Ю.М. Грошевий, Ц.М. Каз, М.М. Михеєнко та ін.] удосконалювати етапізацію процесу доказування, яка, однак, повністю не звільнилася від названих недоліків, що, у свою чергу, підкреслює актуальність з'ясування узгодженої етапізації гласної і негласної роботи із особистісними і речовими джерелами, яка б корегувала із етапізацією процесу доказування та із відображенням цих положень у дефініціях криміналістики, ординстики і доказування, що послідовно вирішує О.А. Кириченко, до якого долучилися В.Д. Басай, Ю.О. Ланцедова та Ю.Д. Ткач, у контексті загальної етапізації гласної і негласної роботи з особистісними і речовими джерелами.

Дослідивши у *підрозділі 2.3 «Обґрунтування необхідності і місця версіювання, планування та організації у системі етапів процесу доказування»* позицію Ф.М. Фаткулліна, який пропонував передбачити у процедурі доказування в якості першого етапу побудову і динамічний розвиток слідчих версій Л.М. Карнеєвої, яка підтримала цей підхід у контексті також слідчих версій та їх ролі у «збиранні доказів» через зв'язок з обставинами, що підлягають доведенню, та М.М. Михеєнка, який, навпаки, вважав включення версіювання у процес доказування необґрунтованим, оскільки версія є формою мислення і не процесуальною, а криміналістичною категорією, не регламентується нормами права, що підтримали Є.Г. Коваленко, В.П. Шибіко та ін. Ю.О. Ланцедова дійшла висновку про те, що викладене спростування виглядає хибним, оскільки процедурі доказування у цілому притаманна аналітико-розумова діяльність (див. розд. 2.9).

Версіювання має тісно переплітатися із дослідженим В.Д. Зеленським та ін. плануванням та організацією як збирання речових і встановлення особистісних джерел, так і проведення всіх наступних етапів процесу доказування, складатися у розвиток пропозицій Г.В. Арцишевського, О.А. Бандури, В.Г. Лукашевича та ін. із чотирьох елементів: висування (побудови), аналізу, динамічного розвитку і перевірки версій. Дані дії мають пронизувати діяльність будь-яких суб'єктів процедури доказування (слідчого, судді, адвоката, прокурора, експерта, переслідуваного, потерпілого та ін.).

Продовживши у *підрозділі 2.4 «Аналіз точок зору про сутність і структуру традиційного етапу «збирання доказів»* розгляд відповідних позицій, автор зауважив, що більшість вчених [С.А. Альперт, В.Д. Арсен'єв, Р.С. Белкін, І.М. Гутін, Е.С. Зеліксон, Ц.М. Каз, А.С. Кобліков, П.А. Лупінська, В.Т. Нор, О.Р. Ратінов, Д.С. Сусло, В.М. Тertiшник, Л.Т. Ульянова, А.А. Хмиров, В.Я. Чеканов] даний етап іменують

необґрунтованим терміном «збирання доказів», а Р.Ю. Савонюк іноді й «збиранням (закріплення) доказів», що не містить розмежування доказів та їх джерел, та об'єднують процедуру роботи із особистісними і речовими джерелами. Найменування і деталізацію вказаного етапу варто диференціювати у контексті «збирання речових джерел» і «встановлення особистісних джерел», що стосується тільки джерел доказів і не може позначатися терміном «збирання (формування) доказів та їх джерел (процесуальних джерел)» [Ю.М. Грошевий, Є.Г. Коваленко, І.І. Котюк, О.П. Кучинська, М.М. Михеєнко, Ф.М. Фаткуллін]. «Процесуальних джерел» фактично не існує і є лише процесуальний порядок роботи з джерелами, порушення якого є однією з причин не набуття отриманими від цих джерел відомостями статусу доказу.

З метою уніфікації термінології варто відмовитися від застосування у цьому аспекті й інших термінів: «збір доказів» [С.В. Додін, С.М. Смоков], «знаходження доказів» [Л.М. Карнеєва, М.С. Строгович], «пошук і виявлення доказів» [О.М. Ларін, Л.М. Лобойко, А.І. Трусов], «відшукування доказів» [М.А. Чельцов] тощо, більшість з яких має позначати елементи збирання речових чи встановлення особистісних джерел, невіршеність чого обумовлює термінологічну плутанину, одночасне застосування різних термінів [М.С. Алексєєв, О.Р. Белкін, Б.Т. Безлепкін, І. Кертес]. Особливої уваги заслуговує й позиція М.М. Михеєнко, підтримана Ю.М. Грошевим, А.Я. Дубинським, Л.М. Карнеєвою, І.І. Котюком, В.Т. Маляренком та ін., який, зауваживши, що «збирання (знаходження, отримання, представлення, закріплення) доказів» відноситься до слідів ґносеологічної передумови доказів і наголосив на процедурі процесуального оформлення доказів, запропонував назвати даний етап єдиним терміном «формування доказів та їх процесуальних джерел», що також не передбачає диференціацію і деталізацію вказаної процедури та окрім інших недоліків, «збирання доказів, та, їх процесуальних джерел» може тлумачитися і з негативним відтінком фальсифікації, коли докази «формують» («створюють»), а не отримують від певних джерел у визначених законом формі і порядку.

Немає в літературі однастайності і з приводу цілісності процедури «збирання (формування) доказів». М.С. Алексєєв, В.Г. Гончаренко, Е.С. Зеліксон, Л.Д. Кокорєв, Д.С. Сусло, А.І. Трусов, А.А. Хмиров, М.А. Чельцов та ін. необґрунтовано розуміли її як щось неподільне, тоді як більшість вчених [Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, В.Д. Арсєнєв, Р.С. Белкін, Ю.М. Грошевий, І.М. Гуткін, Ц.М. Каз, А.С. Кобліков, О.М. Ларін, П.А. Лупінська, В.В. Назаов, О.Р. Ратінов, М.С. Строгович, Л.Т. Ульянова, Ф.М. Фаткуллін, В.Я. Чеканов] поділяли вказану процедуру на певні елементи, сутнісний, кількісний і термінологічний склад яких, однак, був надто різноманітний, що сприяло появі непоодиноких випадків сутнісної і термінологічної плутанини, у тому числі й за межами даного етапу, і зайвий раз підкреслює необхідність розробки єдиного узгодженого підходу.

Звернувшись у *підрозділі 2.5 «Розгляд дискусії з приводу співвідношення понять «дослідження доказів» та «отримання доказів»* увагу на невважене застосування терміна «розгляд доказів» як елементу «збирання доказів» [Є.Г. Коваленко, М.С. Строгович] чи етапу процесу доказування [С.А. Альперт], близько до чого й тлумачення терміну «дослідження доказів» як з'ясування змісту та інших характеристик доказу [Р.С. Белкін], що підтримали В.Д. Арсєнєв, П.Д. Біленчук, О.І. Вінберг, Ц.М. Каз, І. Кертес, П.А. Лупінська, М.М. Михеєнко, В.Т. Нор, В.М. Тертишник та ін.), які застосовували цей термін замість, поряд чи паралельно із традиційним терміном «перевірка доказів», а також на позицію Ю.П. Аленіна, В.Д. Арсєнєва, О.Ф. Долженкова, А.Ф. Думки, І.П. Козаченка, П.А. Лупінської, О.Р. Ратінова, Л.Т. Ульянової, Ф.М. Фаткулліна та ін., які одним з елементів чи завдань «збирання доказів» помилково називали «отримання» («вилучення», «одержання» тощо) доказів. Ю.О. Ланцедова пояснила, що вирішення даної проблеми полягає у розмежуванні понять огляду та особистого дослідження як процесуальної дії, методу дослідження і способу отримання доказів.

Розглянувши у *підрозділі 2.6 «Уточнення поняття «документування» та його співвідношення з іншими етапами процедури доказування»* різні точки зору, Ю.О. Ланцедова зауважила, що одні вчені [М.С. Алексєєв, Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, В.Д. Арсєнєв, Б.Т. Безлепкін, І.С. Галаган, І.М. Гуткін, Ц.М. Каз, А.С. Кобліков, П.А. Лупінська, М.С. Строгович, А.І. Трусов, Л.Т. Ульянова, Ф.М. Фаткуллін, В.Я. Чеканов, М.А. Чельцов] іменували аналізовану процедуру терміном «закріплення (процесуальне закріплення) доказів»; другі [Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, Л.М. Карнеєва, О.П. Кучинська] – «фіксація доказів»; а треті [Ю.М. Грошевий, Є.Г. Коваленко, О.М. Ларін, М.М. Михеєнко, О.Р. Ратінов, В.М. Тертишник] – одночасно обома вказаними термінами. Аналогічний стан спостерігається і в таємних виданнях, коли В.І. Декшне та ін. кажуть про «оформлення», В.Г. Самойлов та ін. – «документування», О.Ф. Долженков, А.Ф. Думко та ін. – «фіксацію», а Л.В. Бородич, Е.О. Дидоренко, І.П. Козаченко та ін. – одночасно про негласне оформлення, документування чи фіксацію ордицистичної інформації або результатів ордицистичної діяльності.

Різняться позиції і з приводу статусу документування, коли М.С. Алексєєв, С.А. Альперт, Л.М. Карнеєва, О.М. Ларін, О.Р. Ратінов, М.С. Строгович, А.І. Трусов, М.А. Чельцов та ін. вбачали в ньому самостійний етап процесу доказування; Ю.П. Аленін, Б.Т. Безлепкін, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, Ю.М. Грошевий, І.М. Гуткін, Ц.М. Каз, А.С. Кобліков, П.А. Лупінська, В.М. Тертишник, Л.Т. Ульянова, Ф.М. Фаткуллін та ін. – статус складової частини чи іншої характеристики «збирання доказів»; Є.Г. Коваленко, О.Б. Муравін, Д.С. Сусло, В.Я. Чеканов та ін. суперечливо поєднували обидва статуси; і, нарешті, О.Р. Белкін, В.Г. Гончаренко, Е.С. Зеліксон, Л.Д. Кокорєв, А.А. Хмиров та ін. уникали проблеми найменування і структурного статусу даної процедури, з чим з урахуванням її особливої значимості для гласної і негласної

роботи із особистісними і речовими джерелами і для процесу доказування погодитися не можна. Тому має сенс розмежувати терміни «закріплення», «фіксація» і «документування», коли слово «фіксація» краще за все застосовувати у контексті визначення сутності як «закріплення речових джерел» (елементу їх збирання), так і «документування» (окремого етапу роботи із особистісними і речовими джерелами і процесу доказування), яке повинно мати й особливий статус етапу, [В.Д. Арсенєв, О.А. Кириченко], що супроводжує всі етапи процесу доказування, у т. ч. оцінку і використання доказів.

Приступивши у **підрозділі 2.7 «Сутність «пошуку», «розшуку», «виявлення» та інших елементів встановлення особистісних і збирання речових джерел»** до обґрунтування власне елементів вказаних етапів, Ю.О. Ланцедова звертає увагу, у першу чергу, на терміни «пошук», «розшук» і «виявлення», яким надавався статус етапу процесу доказування [М.С. Алексєєв, Л.М. Карнеєва, О.М. Ларін, М.С. Строгович, А.І. Трусов, М.А. Чельцов] та елементу (іншої характеристики) «збирання доказів» [С.А. Альперт, Р.С. Белкін, Ю.М. Грошевий, Ц.М. Каз, Л.М. Карнеєва, П.А. Лупінська, Л.Т. Ульянова, Ф.М. Фаткуллін], а іноді й «перевірки доказів» [Б.Т. Безлепкін, І.М. Гуткін, А.С. Кобліков, О.Р. Ратінов] із надто широким сутнісною і термінологічною різноманітністю, коли замість, поряд чи паралельно з названими термінами застосувалися інші: «знаходження доказів», «відшукування доказів», «віднайдення джерел і носіїв доказової інформації», «звернення уваги на докази», «з'ясування доказів», «встановлення доказів» та ін., що пов'язувалося, як правило, лише з доказами (інформацією) і не було диференційовано щодо речових та особистісних джерел. Запозичення із ординстики і криміналістики (Р.Б. Єзерський та ін.) сутнісного розмежування термінів «пошук» і «розшук» робить доцільною диференціацію термінології у контексті елементів як «збирання речових джерел» («пошук речових джерел», «розшук речових джерел», «виявлення речових джерел»), так і «встановлення особистісних джерел» («пошук особистісних джерел», «розшук особистісних джерел»).

Подальша ж деталізація процедури «збирання речових джерел» найбільш повно була проведена у загальній етапізації роботи з цими джерелами (див. розд. 2.1), до чого доцільно додати вже розглянутий елемент «закріплення речових джерел» (див. розд. 1.6) та обґрунтувати у такому ж сенсі дії з «одержання речових джерел» і «витребування довідок», необхідність яких віддзеркалює передбачена ч. 1 ст. 66 КПК України, ч. 2 ст. 148 Проекту нового КПК України від 12.10.05 р., відповідними нормами КПК інших країн різноманітність способів потрапляння майбутніх речових джерел доказів у володіння головних суб'єктів через повноваження вимагати «пред'явлення предметів і документів» або право будь-яких осіб «подавати докази» вказаним суб'єктам. Названі ж дії розглядалися у контексті «збирання доказів» [С.А. Альперт, Є.Г. Коваленко], «шляху одержання чи способу збирання доказів» [Ю.М. Грошевий, С.М. Стахівський], іншої самостійної процедури [Ю.П. Аленін, Ц.М. Каз, П.А. Лупінська] або часто замовчувалися [Б.Т. Безлепкін, Р.С. Белкін, І.М. Гуткін, А.С. Кобліков, О.М. Ларін, О.Р. Ратінов, М.С. Строгович, Д.С. Сусло, В.М. Тертишник, Л.Т. Ульянова, Ф.М. Фаткуллін, А.А. Хмиров, В.Я. Чеканов, М.А. Чельцов], чим ігнорувалася допомога фізичних та юридичних осіб у збиранні речових і встановленні особистісних джерел. Проте чинний порядок такої допомоги має бути уточнений у такій спосіб, щоб головні суб'єкти у силу принципу «безпосередності дослідження доказів» (п. 19 ст. 7 «Засади кримінального провадження» Проекту нового КПК України від 12.10.05 р.) не перекладали обов'язки з отримання доказів на будь-яких інших осіб, які, однак, можуть підказати місцезнаходження речових чи особистісних джерел і навіть принести чи привести або іншим способом їх доставити, у той час як головні суб'єкти мають особисто через відповідні дії (виймку, обшук, огляд, затримання, допит) зібрати речові джерела чи зустрітися із особистісним джерелом за місцем їх знаходження або доставки. Тому витребувати від інших осіб головні суб'єкти повинні лише різного роду довідки, а «одержання речових джерел» має стосуватися тільки випадків переводу у формальне володіння головних суб'єктів через виймку чи інші дії доставлених майбутніх речових джерел (трасосубстанцій, документів). У контексті ж пропозиції О.А. Кириченка допустити до порушення справи низку процесуальних дій, у т. ч. й експертизу (див. розд. 1.3), підтримана М.С. Алексєєвим, І.М. Гуткіним та О.П. Кучинською законодавча вимога провести ревізію має трансформуватися у призначення відповідної експертизи.

З'ясування у **підрозділі 2.8 «Дискусія з приводу завдань і засобів «перевірки (дослідження) доказів» та «оцінки доказів»** співвідношення вказаних етапів дає підстави згрупувати пропозиції, коли у процедуру доказування одночасно допускалися «дослідження доказів», «перевірка доказів» і «оцінка доказів» [С.В. Слинько, В.М. Тертишник], частіше за все «перевірка доказів» та «оцінка доказів» [М.С. Алексєєв, Ю.П. Аленін, В.Д. Арсенєв, Б.Т. Безлепкін, І.С. Галаган, Ю.М. Грошевий, І.М. Гуткін, Е.С. Зеліксон, Л.М. Карнеєва, А.С. Кобліков, І.І. Котюк, О.М. Ларін, П.А. Лупінська, М.М. Михеєнко, В.В. Назаров, О.Р. Ратінов, М.С. Строгович, Л.Т. Ульянова, Ф.М. Фаткуллін, А.А. Хмиров, В.Я. Чеканов, М.А. Чельцов] або «оцінка доказів» і «дослідження доказів», коли дослідження фактично замінювало «перевірку доказів» [С.А. Альперт, О.Р. Белкін, Р.С. Белкін, Ц.М. Каз, В.Ю. Шепітько], і в окремих випадках лише «перевірка доказів» [А.І. Трусов] і «оцінка доказів» [С.В. Курильов].

При цьому на вказані етапи процедури доказування покладалася достатньо різна кількість завдань, коли «оцінка доказів» мала два завдання [С.А. Альперт, Ц.М. Каз, О.Р. Ратінов, М.С. Строгович, М.А. Чельцов], три [П.Д. Біленчук, О.П. Кучинська, О.М. Ларін], у більшості випадків – чотири [М.С. Алексєєв, Ю.П. Аленін, В.Д. Арсенєв, Б.Т. Безлепкін, І.М. Гуткін, Л.М. Карнеєва, А.С. Кобліков, М.М. Михеєнко, Л.Т. Ульянова; ч. 2 ст. 136 «Оцінка доказів» Проекту КПК України від 23.06.01 р.], іноді – п'ять [П.А. Лупінська, Д.С. Сусло, В.М. Тертишник, Ф.М. Фаткуллін], шість [О.Р. Белкін, Р.С. Белкін,

Ю.М. Грошевий, С.М. Стахівський, В.Ю. Шепітько] чи сім завдань (В.В. Назаров, Г.М. Омельяненко), тоді як «перевірка (дослідження) доказів» вирішувала лише одне [С.А. Альперт, Б.Т. Безлепкін, Ю.М. Грошевий, В.В. Назаров, Ф.М. Фаткуллін], частіше за все два [О.Р. Белкін, І.М. Гуткін, А.С. Кобліков, М.С. Строгович, Л.Т. Ульянова] чи три [Ю.П. Аленін, І.С. Галаган, П.А. Лупінська, В.М. Тертишник, В.Ю. Шепітько] і в окремих випадках – чотири [Л.В.Бородич, І.П. Козаченко, М.М. Михеєнко] чи п'ять завдань [ч. 2 ст. 134 «Перевірка доказів» Проекту КПК України від 23.06.01 р.; ч. 2 ст. 149 «Перевірка доказів» Проекту КПК України від 12.10.05 р.]

Нерідке і як замовчування завдань «оцінки доказів» [І. Кертес, В.Я. Чеканов, ст. 67 КПК України, ст. 151 «Оцінка доказів» Проекту КПК України від 12.10.05 р.], так і частіше за все «перевірки (дослідження) доказів» [М.С. Алексєєв, Ц.М. Каз, Л.М. Карнеєва, О.Р. Ратінов, М.А. Чельцов], що унеможливило з'ясування сутності вказаних етапів і доцільності їх одночасного перебування у процедурі доказування. Необхідність же впровадження лише узагальнюючої «оцінки доказів» із обґрунтованими завданнями підсилюється тим, що, по-перше, наведені завдання традиційної «оцінки доказів» і «перевірки (дослідження) доказів» за сутнісним і термінологічним складом, з однієї сторони, є надто різноманітними (див. розд. 2.9), а з іншої – принципово не відрізняються, коли на ці етапи поклалися й тотожні завдання [Ю.П. Аленін, М.С. Строгович, ч. 2 ст. 149 «Перевірка доказів» і ст. 151 «Оцінка доказів» Проекту КПК України від 12.10.05 р.]. По-друге, позиції авторів і з приводу способів досягнення завдань також не відрізняються однотайністю, коли «оцінка доказів» у переважній більшості випадків озброюється лише розумовою діяльністю [М.С. Алексєєв, Ю.П. Аленін, С.А. Альперт, Б.Т. Безлепкін, Р.С. Белкін, Ю.М. Грошевий, Ц.М. Каз, Л.М. Карнеєва, А.С. Кобліков, П.А. Лупінська, М.М. Михеєнко, Л.Т. Ульянова, В.Ю. Шепітько], що фактично пронизує всю процедуру доказування і непрямим чином визнається через аналогічну функцію традиційної «оцінки доказів» [С.А. Альперт, Р.С. Белкін, Ц.М. Каз, М.М. Михеєнко, О.Р. Ратінов], якій більше притаманна все ж таки аналітико-розумова діяльність.

У розпорядженні ж «перевірки (дослідження) доказів» іноді передавалася все та ж розумова діяльність [Ю.П. Аленін, Ц.М. Каз, В.Я. Чеканов, В.Ю. Шепітько] чи практичні дії [В.Д. Арсєнєв, М.С. Строгович], а частіше [Б.Т. Безлепкін, Р.С. Белкін, Ю.М. Грошевий, І.М. Гуткін, Л.М. Карнеєва, А.С. Кобліков, П.А. Лупінська, М.М. Михеєнко, О.Р. Ратінов, Д.С. Суло, Ф.М. Фаткуллін, ч. 2 ст. 149 «Перевірка доказів» Проекту КПК України від 12.10.05 р.] – обидва вказані засоби. Причому озброєність даного етапу практичними діями є основним аргументом в обґрунтуванні співіснування його із «оцінкою доказів», що виглядає непереконливим, оскільки досягнення мети «перевірки доказів» за допомогою тільки таких дій не є обов'язковим, і у силу значних часових чи інших ресурсних затрат повинно мати місце лише тоді, коли без цього неможливо обійтися. Уникнути ж цього не вдається й у ході традиційної «оцінки доказів», коли й у нарадчій кімнаті суддів виникає потреба для остаточної оцінки доказів знову поновити судові сліdkові з певними практичними діями (Ю.М. Грошевий, С.М. Стахівський). Тому можна зрозуміти намагання В.Д. Арсєнєва, Ц.М. Каза, М.А. Чельцова, законодавця з приводу редакції ст. 67 «Оцінка доказів» КПК України, авторів ст. 151 «Оцінка доказів» Проекту КПК України від 12.10.05 р. замовчати проблему засобів досягнення мети «оцінки доказів», а також М.С. Алексєєва, С.А. Альперта та Л.Т. Ульянову – не згадувати аналогічну проблему «перевірки (дослідження) доказів». Тому варто залишити у процедурі доказування лише «оцінку доказів», провідним засобом вирішення завдань якої повинна бути аналітико-розумова діяльність і лише при необхідності (оскільки це тягне за собою іноді чималі ресурсні витрати) й певні практичні дії.

Інша річ, що треба з'ясувати, які саме завдання найбільш обґрунтовані для такої «оцінки доказів», чому й присвячений *підрозділ 2.9 «Уточнення завдань «оцінки доказів» та обґрунтування юридичних властивостей такого роду відомостей»*, де було акцентовано увагу на тому, що завданням узагальнюючої «оцінки доказів» має стати визначення єдності основних юридичних властивостей такого роду відомостей та додаткової сукупності доказів, тоді як фактично на традиційну «оцінку доказів» поклалися завдання із встановлення «относимости» (рос.), «належності», «значимості», «значущості», «значення (сили)», «правової сили», «ролі», «допустимості», «законності», «достовірності», «вірогідності», «доброякісності», «правдивості», «істинності», «придатності», «переконливості», «існування обставин, що доводяться доказами», «узгодженості», «наявності зв'язків», «характеру зв'язків», «взаємозв'язку», «достатності», «побудови остаточних висновків», «шляхів використання» і «встановлення істини у справі», тобто у цілому 27 характеристик доказів, а на «перевірку (дослідження) доказів» – аналогічних 18 характеристик такого роду відомостей, які у більшості випадків співпадали, у першу чергу, у контексті визначення «належності», «допустимості», «достовірності» і «доброякісності» доказів, коли відчувалося лише додаткове навантаження на «оцінку доказів» за рахунок визначення трьох перших з характеристик, а на «перевірку доказів» – «доброякісності доказів», і появи в останньому випадку нового завдання зі з'ясування «узгодженості доказів».

З урахуванням різного сутнісного і термінологічного розуміння розглянутих характеристик (властивостей) доказів у контексті виконання завдань традиційної «оцінки і перевірки (дослідження) доказів» Ю.О. Ланцедова підкреслює, що терміни «относимість», «віднесеність», «належність», «значимість» і «значущість» були запропоновані, як показав їх аналіз, фактично для позначення однієї й тієї ж властивості доказу – його значимості для правильного вирішення кримінальної справи, що, краще за все, іменувати все ж таки співзвучним терміном «значимість». При цьому найближчий до нього термін «значущість»

відображає лише тонкощі перекладу, а терміни «віднесеність» і «належність» також є результатом особливостей перекладу поширеного російськомовного терміну «относимість», більш точним перекладом якого є термін «віднесеність», що, однак, не може тлумачитися як значимість певного роду відомостей для справи. Замість традиційного розуміння «допустимості», «придатності» і «законності» доказів доцільно ввести дві його властивості – «законність» та «допустимість»: першу – у контексті дотримання вимог закону при роботі із джерелами доказів та із отриманою від них інформацією, а другу – щоб відобразити необхідність виключення із поняття доказу таких відомостей про факти (обставини), що не можуть бути об'єктом процедури доказування (С.А. Кириченко, О.М. Ларін, М.А. Чельцов, С.І. Чернооченко, М.Й. Штефан).

У співвідношенні термінів «достовірність» і «доброякісність» як найменувань відповідної властивості доказу другий термін є більш обґрунтованим і ширшим за значенням, оскільки перший з них, неточним перекладом і відображенням якого і є термін «вірогідність», фактично презентують лише окремі сторони «доброякісності доказу чи його джерела». На відміну від «доброякісності», що стосується лише окремого доказу чи його джерела і не виходить за межі пошуку їх внутрішніх протиріч, наприклад, між окремими частинами показання свідка чи висновку експертизи тощо, пошук протиріч між окремими доказами має сенс у контексті оцінки вже сукупності доказів і заслуговує на позначення не через широкий опис [Б.Т. Безлепкін, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, І.С. Галаган, І.М. Гуткін, А.С. Кобліков], а у лаконічній формі, для чого найбільш підходить власне термін «узгодженість доказів». Остання ж властивість сукупності доказів, що найчастіше [М.С. Алексєєв, Ю.П. Аленін, О.Р. Белкін, Л.М. Карнеєва, А.С. Кобліков, П.А. Лупінська, М.М. Михеєнко, О.Б. Муравін, В.М. Тертишник, Л.Т. Ульянова, Ф.М. Фаткуллін] позначалася терміном «достатність доказів», а іноді й описово, має стосуватися прийняття остаточного і проміжного рішення із правильного вирішення справи.

Завданням узагальнюючої «оцінки доказів», що має замінити традиційну «оцінку доказів» і «перевірку доказів» чи у такому ж розумінні й «дослідження доказів» і пронизувати всю процедуру доказування, обґрунтовано вважати визначення через аналітико-розумову діяльність чи при необхідності практичні дії [повторні, нові окремі процесуальні (слідчі, судові, експертні, інші процедурні) і гласні позапроцесуальні дії, ординічні заходи, їх комбінації чи операції (О.С. Тунтула)] єдності основних юридичних властивостей кожного доказу (його значимості, законності, допустимості і доброякісності) і додаткових юридичних властивостей сукупності доказів (їх узгодженості і достатності для прийняття остаточного і проміжного рішення у контексті правильного вирішення справи). У доказуванні не може бути використаний неналежний, недопустимий, незаконний і недоброякісний доказ чи неузгоджена і недостатня їх сукупність. Проте сам по собі такий доказ чи їх сукупність умовно можуть існувати у контексті відмежування такого роду відомостей від протилежних (Ю.П. Аленін, О.Р. Белкін, Р.С. Белкін, В.В.Гмірко, Ф.М. Фаткуллін та ін.).

У *підрозділі 2.10 «Розвиток сутнісного і термінологічного відображення етапу та елементів «використання доказів»* викладена сутнісна і термінологічна варіантність, хоча спочатку даного етапу не було у процедурі доказування [М.С. Алексєєв, В.Д. Арсєнєв, Л.М. Карнеєва, О.М. Ларін, О.Р. Ратінов, М.С. Строгович, Д.С. Сусло, А.І. Трусов, Н.А. Якубович], що не є правильним, оскільки боротьба зі злочиним можлива завдяки оперуванню певними відомостями про обставини даної події чи інші значимі факти. Не виважена й гіперболізація даного етапу як всієї процедури доказування [О.Р. Белкін, Д.І. Сулейманов]. Тому кращим виглядає відображення замість даного етапу мети процедури доказування – «для обґрунтування (дійти) висновків по справі», «встановити істину (обставини події)» [С.А. Альперт, І.С. Галаган, А.С. Кобліков, П.А. Лупінська, Л.Т. Ульянова] чи найчастіше представлення такої мети в якості заключного етапу даної процедури, що фактично презентує лише окремі його елементи чи інші характеристики [Ю.П. Аленін, Б.Т. Безлепкін, Ю.М. Грошевий, Е.С. Зеліксон, Ц.М. Каз, Л.Д. Кокорєв, Ю.К. Орлов, Ф.М. Фаткуллін, А.А. Хмиров, М.А. Чельцов], що іноді вказувалися й поряд з узагальнюючим терміном «оперування доказами» [І.І. Котюк] чи частіше за все – «використання доказів» [І.М. Гуткін, С.В. Слинко, В.М. Тертишник], яким даний етап доказування позначався самостійно [О.Р. Белкін, Р.С. Белкін, П.Д. Біленчук, О.І. Вінберг, В.І. Галаган, О.А. Кириченко], початок чому Р.С. Белкін і Ю.І. Краснобаєв поклали у контексті визначення поняття криміналістики, а ідею завершувати роботу з доказами – власне «їх використанням» Р.С. Белкін пізніше наполегливо відстоював і переніс у площину етапізації процедури доказування.

Подальше удосконалення передбачається у відображенні вже елементів «використання доказів», якими фактично є «групування доказів» [Л.М. Карнеєва], що має місце при пред'явленні обвинувачення, складанні обвинувального висновку, обвинувального і виправдувального вироку; «формулювання певних тез і наведення аргументів для їх обґрунтування або спростування» [М.М. Михеєнко, О.П. Кучинська та ін.] тощо (див. розд. 2.12).

Підкресливши у *підрозділі 2.11. «Подолання порушень єдності процедури доказування»* тезу про те, що всі етапи процесу доказування взаємопов'язані і являють безперервну процедуру [В.Д. Арсєнєв, Ю.М. Грошевий, Л.М. Карнеєва, П.А. Лупінська], спрямовану на використання доказів для правильного вирішення справи, визнана хибною позиція Ю.П. Аленіна, Р.С. Белкіна, Е.С. Зеліксона, Ц.М. Каза, Л.Д. Кокорєва, І.І. Котюка, М.М. Михеєнка, Ю.К. Орлова, С.М. Стахівського, В.М. Тертишника, Л.Т. Ульянової, А.А. Хмирова та ін. виділити у процесі доказування самостійні частини (ступені, рівні, етапи, сторони), що мають розвиватися за особливими законами пізнання, коли Ю.К. Орлов розрізняв у

доказуванні три рівні (ступені) («доказування-пізнання», «доказування-засвідчення», «доказування-обґрунтування»), що фактично охоплюють всі етапи процесу доказування, а тому не можуть їх замінити і розчленувати дану процедуру, якій притаманна єдність розумової і практичної, у т. ч. й засвідчувальної, діяльності.

Підрозділ 2.12 «Місце орієнтовної та ордістичної інформації у доказуванні по кримінальним справам» має на меті узгодження загальної етапізації та етапізації процесу доказування у частині видової сутності допущених відомостей, коли М.М. Михеєнко процес доказування обмежував лише доказами, тоді як Ю.М. Грошевий, Л.М. Карнеєва, Л.Д. Кокорєв, І.І. Котюк, П.А. Лупінська, О.Р. Ратінов, С.М. Смоков, Н.О. Якубович та ін. достатньо виважено бачили тут й орієнтуючу, оперативну чи ордістичну інформацію. Визнаним є положення про те, що тільки на підставі належно оцінених доказів може ґрунтуватися рішення головного суб'єкта про винуватість чи невинуватість особи, але не можна виключити роль орієнтуючої та ордістичної інформації у формуванні закріпленого ч. 1 ст. 67 КПК України і ґрунтовано дослідженого багатьма вченими (Ю.М. Грошевий, П.А. Лупінська, С.М. Смоков та ін.) внутрішнього переконання вказаного суб'єкта про прийняття проміжних рішень з приводу затримання підозрюваного, пред'явлення обвинувачення та ін., оскільки тут ще є можливість у подальшому досудовому чи судовому слідстві підтвердити або спростувати такого виду відомості процесуальними засобами. Вагома роль орієнтуючої та ордістичної інформації і при прийнятті рішення про проведення певної процесуальної (досудової, судової, експертної) дії з метою підтвердити або спростувати ті чи інші сумніви, що виникли у процесі оцінки певного доказу або їх сукупності. Тому видовий поділ антикримінальної інформації має бути присутній в оцінці і використанні доказів, орієнтуючої та ордістичної інформації.

ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

Дослідивши у контексті проблем етапізації роботи з особистісними і речовими джерелами в антикримінальному судочинстві взаємопов'язані питання з приводу визначення сутності власно доказової концепції доказів, та їх основних і додаткових властивостей, розмежування такого роду відомостей з їх особистісними і речовими джерелами, уточнення суб'єктів і дій з отримання і форми представлення та оцінки доказів, С.А. Кириченко, Ю.О. Ланцедова, Ю.Д. Ткач та О.С. Тунтула дійшли висновку про те, що вказані проблеми потребують подальшого розвитку у контексті розвитку традиційної теорії доказів у полінауковий процедурний напрямок «Теорія антиделіктної інформації», що може бути зроблено у такій спосіб.

На думку С.А. Кириченка, узагальнення наявних літературних і нормативних джерел з проблем доказів дає підстави дійти висновку, що існуючі точки зору з приводу сутності доказів та інших різновидів антикримінальної інформації у загальному плані можна поділити на дві великі групи, до першої з яких, відноситься дискусія з приводу того, як саме треба розуміти докази у вузькому процесуальному (законодавчому) значенні, що формувалося окремо від з'ясування сутності інших видів антикримінальної інформації, мало суто процесуальний аспект і ним переймалися переважно вчені-процесуалісти. Тому даний підхід умовно доцільно назвати **визначення поняття доказів у вузькому (процесуальному) розумінні**.

Пізніше поряд з цим переважно вчені-криміналісти започаткували інший підхід до широкого (криміналістичного, інформаційного) розуміння доказів як певної інформації (відомостей у вигляді сукупності певних знаків, символів, іншого візуального чи звукового відображення) у контексті інших різновидів антикримінальної інформації, що у загальному плані можна іменувати вже **широке (криміналістичне, інформаційне) визначення поняття доказів**. Кожний з названих напрямків сутності доказів був представлений по-різному і за обсягом, і за змістом, і за авторським розумінням даної проблеми. Тому характеристика особистого відношення до кожного з підходів визначення сутності антикримінальної інформації та її окремих різновидів у контексті формування на цій основі власного варіанта вирішення даної проблеми виглядає достатньо актуальною і гостро необхідною, особливо, коли достатньо активно проводиться робота із підготовки і прийняття тексту принципово нового КПК України (1.18).

Але ж редакції існуючого ст. 65 КПК України (1.17) і відповідної ст. 147 Проекту нового КПК України (1.18) містять в собі надто загальне і недостатньо узгоджене із філософсько-логічними категоріями поняття доказів, яке не розмежується з їх джерелами, з діями отримання і формою представлення. Вказаний стан справ віддзеркалює й існуючі надто різноманітні і суперечливі точки зору, особливо у частині тлумачення сутності об'єктів, які відображені у ч. 2 ст. 65 КПК України (1.17) та у ч. 2 і 3 ст. 147 Проекту нового КПК України (1.18), видами чи джерелами доказів. Проте поміж цих об'єктів видів доказів практично немає і лише одна частина з них (речові докази і документи, а також власно потерпілий, свідок, переслідуваний, експерт та ін.) по суті є відповідно речовими та особистісними джерелами доказів; друга (висновок експерта, протоколи слідчих і судових дій та оперативно-розшукових заходів з додатками, а також інші носії інформації щодо цих дій тощо) – процесуальною формою представлення доказів, а третя (показання свідка, потерпілого, переслідуваного, експерта та ін.) – своєрідним способом передачі доказів як певних відомостей із пам'яті особистісних джерел до співробітників антиделіктних органів.

Не дивлячись на те, що поняття доказів та доказування як наріжні категорії пізнання і мислення людини у контексті боротьби з правопорушеннями мають базуватися на відповідних положення логіки як «философской науки о формах, в которых протекает человеческое мышление, и о законах, которым оно починается» науки про (267, с. 3; 307, с. 6 та ін.), останні також не відрізняються достатньою чіткістю і послідовністю, що в силу різного трактування вказаних категорій у російськомовному і україномовному виданні (де присутній не тільки історичний розвиток даної проблеми, а й специфіка перекладу філософсько-логічних основ доказування і доказів) доцільно продемонструвати на прикладі порівняльного викладу двох наступних, найбільш типових у цьому аспекті, джерел з логіки.

У першому з них, А.О. Старченко пояснює, що «доказательство – это логическая операция обоснования истинности какого-либо суждения с помощью других истинных и связанных с ним суждений. Сам процесс обоснования нередко называют доказыванием, или аргументацией; в судопроизводстве этот процесс называют судебным доказыванием» (267, с.214-215). Роз'яснюючи при цьому сутність запропонованого визначення поняття «доказательство», даний автор підкреслює, що «термин «доказательство» в процессуальном праве употребляется в двух смыслах: для обоснования фактических обстоятельств, связанных с существенными сторонами уголовного или гражданского дела (например, угроза обвиняемого в адрес потерпевшего; оставленные на месте совершения преступления следы и т.д.); для обозначения источников сведений о фактических обстоятельствах, имеющих отношение к делу (например, показания свидетелей, письменные документы и т. д.) (267, с. 214-215).

Аналогічної, але все ж таки іншої позиції дотримується у такому аспекті І.В. Хоменко, для якого «доказова аргументація – це не що інше, як доведення. Доведення можна визначити як встановлення істинності тези з використанням логічних засобів за допомогою аргументів, істинність яких вже встановлена. Формою такої аргументації повинно бути дедуктивне міркування. Теза в цьому випадку – достовірне твердження» (307, с. 160, 188). Пояснюючи свою позицію, даний автор вже підкреслює, що «термін «доведення» у логіці й у праві має зовсім різні значення. Якщо в логіці «доведення» – це процес встановлення істинності тези логічними засобами, то в процесуальному праві цей термін застосовується, принаймні, у двох основних значеннях: 1. Для позначення фактичних обставин, які фіксують суттєві характеристики кримінальної або цивільної справи (наприклад, погроза обвинуваченого на адресу потерпілого, сліди, які були залишені на місці вчинення злочину тощо). 2. Для позначення витоків інформації про фактичні обставини, що стосуються справи (наприклад, заяви свідків, письмові документи тощо)» (307, с. 160-161).

Як бачимо, у двох випадках мова йде про одні і ті ж філософсько-логічні основи доказів і доказування, проте підхід авторів простежується як однаковий, так і дещо різний, оскільки обидва автори докази розуміють як процес (дієслово), яке для А.О. Старченка охоплюється терміном «доказательство», котре у юристів розуміється як іменник (доказ, фактичні дані, відомості про факти тощо), а «аргументація» рівнозначна «доказуванню» (267, с. 214-215),

У В.І. Хоменко вже аргументація поділяється на доказову і недоказову (307, с. 160-162), а перша з аргументацій дорівнює доведенню (307, с. 160).

У даному випадку дали про себе знати не тільки історико-формальний розвиток понять, а й особливості перекладу, коли російськомовний термін «доказательство», який можна розуміти як іменник, і як дієслово, в україномовному варіанті вже міг поданий лише у контексті дієслова (процес, логічна операція тощо), оскільки аналогічний іменник має достатньо інший термінологічний вираз «доказ», «докази» тощо.

Окрім цього, обидва автори «доказательство» чи «доказову аргументацію» змішують і звідси, також як і юристи і законодавство, помилково трактують у контексті процесуального розуміння як доказ і як його джерела.

Наявна принципова різниця між позиціями вказаних авторів і з приводу структури поняття «доказательство» чи «доказова аргументація» («доведення»), коли А.О. Старченко у цьому відношенні пояснює, що «доказательное рассуждение включает три взаимосвязанные элемента: тезис; аргументы (доводы или основания); демонстрацию. ... Тезис доказательства – это суждение, истинность которого обосновывают в процессе аргументации. ... В судебно-следственной доказывают деятельности выдвигают и суждения об отдельных обстоятельствах преступного события: о личности преступника, о соучастниках, о мотивах и целях преступления, о местонахождении похищенных вещей и др. В качестве обобщающего тезиса в обвинительном заключении следователя, как и в приговоре суда, выступает ряд взаимосвязанных суждений, в которых излагаются все существенные обстоятельства, характеризующие с различных сторон единичное событие преступления. Аргументы, доводы или основания доказательства – это исходные теоретические или фактические положения, с помощью которых обосновывают тезис. Они выполняют роль логического фундамента доказательства и отвечают на вопрос: чем, с помощью чего ведется обоснование тезиса? В качестве аргументов в различных областях знаний могут выступать различные по своему содержанию суждения: теоретические положения и эмпирические обобщения; аксиомы; утверждения о фактах» (267, с. 217-218).

Для І.В. Хоменко «у структурі аргументації ... відрізняють: тезу, аргумент, форму (схему). Теза – це положення, яке необхідно обґрунтувати. Аргументи – це твердження, за допомогою яких обґрунтовується теза. Форма, або схема аргументації – це спосіб, який застосовується для обґрунтування тези» (307, с. 156). Далі за текстом ці ж самі положення вказаний автор подає вже трохи в іншому аспекті, оскільки вказує, що «структура аргументації – теза, аргумент, форма. Теза – це положення, яке необхідно обґрунтувати. Аргументи – це твердження, за допомогою яких обґрунтовується теза. Форма – це спосіб, який застосовується для обґрунтування тези» (307, с. 195-196), де, як бачимо, в останньому з варіантів вже відсутнє уточнення форми аргументації схемою даного процесу.

У той же час, використовуючи позицію обох авторів, варто підкреслити, що більш виваженою структурою доказування має бути: теза, аргумент, демонстрація. Тоді з процесуальної точки зору логічною формою доказу є філософсько-логічна категорія «аргумент», коли категорії «аргументація» та «демонстрація» вже мають означати певні аспекти власне процесу доказування (джерела і дії з отримання і форму представлення доказів, їх оцінку і використання). Філософсько-логічна категорія «теза» у процесуальному аспекті означає предмет доказування, що заслуговує на окреме дослідження. Зараз можна лише зазначити про можливість виділення: а) *загальною предмета доказування* (ст. 64 КПК України); б) *спеціального предмета доказування*, який має відзеркалювати додаткові факти та обставини, які мають встановити з певної категорії справ, наприклад, у справах про неповнолітніх (ст. 433 КПК України) чи неосудних (ст. 417 та ін. КПК України), справах про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів (11, с. 13) та ін.; в) часткового предмета доказування, коли у процесі досудового слідства і судового розгляду конкретної справи виникає необхідність встановити для правильного вирішення справи ті факти чи обставини, які не були охоплені загальним чи спеціальним предметом доказування. При цьому доказові факти, тобто факти та обставини, за допомогою яких доводять обставини предмета доказування, іноді також потребують доведення, що не перетворює їх в обставини предмета

доказування, оскільки вони (доказові факти), як правильно наголошують М.А. Чельцов (309, с. 134-135) та ін. (12, с. 8 та ін.), виступають лише засобом встановлення цих обставин.

У контексті уточнення дій з отримання доказів О.С. Тунтула пропонує ввести таку новітню процесуальну дію, як «обстеження», особливості нормативної регламентації, якої більш правильно подати через удосконалення ст. 190 «Порядок проведення огляду», назву якої варто змінити на «Порядок обстеження», передбачивши у цій статті шість частин наступного змісту:

Частина I – «З метою збирання і документування стану антиделіктних слідів або ймовірних носіїв речових джерел доказів, які доступні для безпосереднього візуального сприйняття суб'єктів досудових і судових дій і не представляють небезпеки для їхнього здоров'я, а також з метою документування умов знаходження і взаєморозташування цих речових джерел доказів та інших об'єктів навколишнього середовища місця події або іншого їх місцезнаходження головний суб'єкт самостійно чи за допомогою відповідних фахівців, які залучені у порядку ст. 128-1 даного Кодексу, проводить огляд місця події, приміщення, місцевості, транспортного засобу, трупа людини, документів, макроречових і мікроречових джерел доказів, ймовірних носіїв інших речових джерел доказів».

Частина II – «Для з'ясування обстановки і механізму підготовки, вчинення чи приховування певної події або інших пов'язаних з нею дій, вирішення інших питань, що мають значення для правильного розв'язання справи і не вимагають залучення спеціальних знань у формі експертизи, або з метою з'ясувати, чи потрібно для дослідження певних речових джерел доказів залучати спеціальні знання у формі експертизи головний суб'єкт самостійно чи за допомогою відповідних фахівців, які залучені у порядку ст. 128-1 даного Кодексу, проводить особисте дослідження місця події, приміщення, місцевості, транспортного засобу, трупа людини, документів, макроречових і мікроречових джерел доказів, ймовірних носіїв інших речових джерел доказів, які доступні для безпосереднього візуального сприйняття суб'єктів досудових і судових дій і не представляють небезпеки для їхнього здоров'я».

Частина III – «Хід і результати огляду та особистого дослідження детально документуються у протоколі відповідно до огляду та особистого дослідження, при потребі із залученням необхідних технічних засобів документальної фіксації».

Частина IV – «У разі збігу огляду та особистого дослідження одних і тих же речових джерел доказів за часом проведення складається єдиний протокол обстеження відповідного об'єкта».

Частина V – «З метою збирання і подальшого дослідження ультрамікроречових, ультраречових і латентноречових джерел доказів і при необхідності – мікроречових джерел доказів, призначається експертиза з таким завданням, яка за наявності підстав вказаних у ч. 5 ст. 65 даного Кодексу може бути проведена до порушення справи і при можливості розпочатися на місці проведення обстеження (огляду, особистого дослідження), проходить паралельно з ним (оглядом, особистим дослідженням) і завершитися тут або у більш сприятливих умовах. При цьому в будь-якому випадку головний суб'єкт повинен самостійно чи за участю експерта, який залучається до обстеження (огляду, особистого дослідження) у порядку ст. 128-1 даного Кодексу, зібрати ймовірні носії вказаних трасосубстанцій із документуванням всіх цих дій, як у протоколі обстеження (огляду, особистого дослідження), так й експертом у висновку експертизи».

Частина VI – «З метою збирання і подальшому дослідженню параречових джерел доказів або їхніх носіїв призначається експертиза, яка проводиться аналогічно порядку, передбаченому ч. V даної Статті, але без участі головного суб'єкта, понятих та інших можливих учасників обстеження (огляду, особистого дослідження). У даній ситуації головний суб'єкт повинен задокументувати у протоколі обстеження (огляду, особистого дослідження) факт передачі експерту в певних межах для обстеження з цією метою місця події або інших речових джерел доказів в якості реального чи ймовірного носія параоб'єктів, що відображається й у висновку експертизи, яка має бути розпочата і повністю чи частково проведена на місці проведення обстеження або у більш сприятливих умовах».

Чинну статтю 79 КПК України «Зберігання речових доказів» більш обґрунтовано назвати «Порядок зберігання і залучення до справи речових джерел доказів» і передбачити в ній чотири частини наступного змісту:

Частина I – «Речові джерела доказів та їхні носії, які доступні суб'єктам досудових і судових дій для безпосереднього візуального сприйняття і не представляють небезпеки для їхнього здоров'я, повинні бути детально обстежені, задокументовані з точки зору індивідуалізуючих їх морфологічних ознак у протоколі обстеження чи у висновку експертизи, по можливості зафіксовані за допомогою фотокінозйомки або відеозапису і залучені до справи постановою слідчого (особи, яка здійснює дізнання, прокурора, судді) або ухвалою суду щодо макроречових і мікроречових джерел доказів або відповідним записом експерта у висновку експертизи як додатків до нього відносно ультрамікроречових, ультраречових, латентноречових і параречових джерел доказів».

Частина II – «Всі речові джерела доказів або їхні носії, за виключенням випадків передбачених ч. III і ч. IV даної Статті, з моменту виявлення зберігаються у відповідній упаковці, а поза нею існують тільки у процесі обстеження (огляду, особистого дослідження) або експертизи і при необхідності – інших досудових і судових дій, з детальним документуванням всіх здійснених щодо них дій, умов проведення цієї роботи, стану їхньої упаковки перед її порушенням і після її виконання знову».

Частина III – «Параречові джерела доказів і громіздкі речові джерела доказів зберігаються у спеціальному приміщенні, яке має виконувати функцію спеціальної упаковки, і за наявності можливості – у